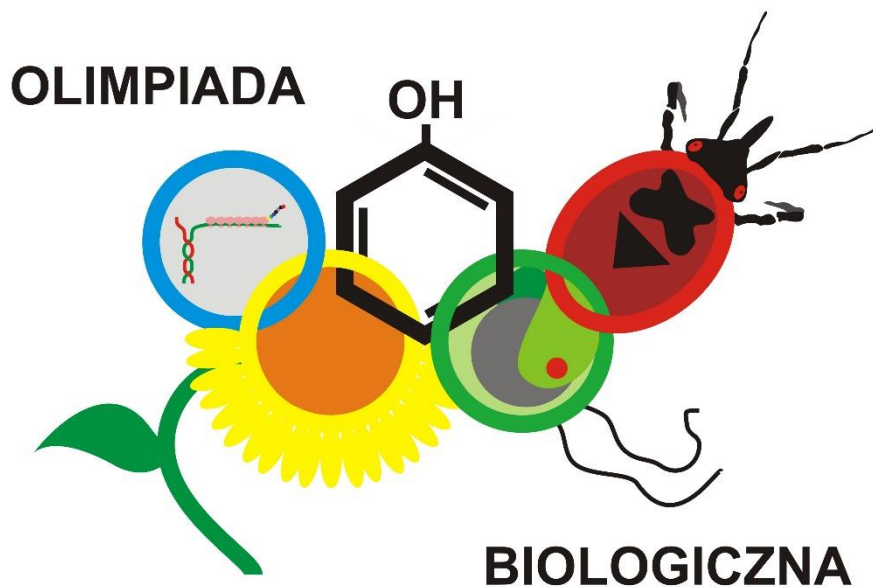

Olimpiada Biologiczna

Informator pracowni botanicznej

Jakub Baczyński

Warszawa, kwiecień 2018 r.

ORGANY KWIATOWE

Okwiat

Okwiat można zdefiniować jako sterylne liście otaczające struktury płciowe kwiatu. Może być on zróżnicowany na kielich i koronę albo niezróżnicowany (poszczególne organy nazywamy wtedy działkami okwiatu lub zbiorczo – *perigonium*). Rozróżnienie między płatkami korony, a działkami kielicha stosuje się tylko wtedy, kiedy okwiat tworzą dwa wyraźne, morfologicznie odmienne okółki – w przypadku ich większej liczby lub braku (kwiaty spiralne) przejście to może być stopniowe.

Działki kielicha stanowią zewnętrzny okółek okwiatu – są zazwyczaj zielone, posiadają aparaty szparkowe oraz często także ogonki liściowe. W trakcie ontogenezy kwiatu mogą ulegać częściowemu zrośnięciu (*gamosepalia*) u podstawy, w taki sposób że wolne pozostają jedynie ząbki. U niektórych grup roślin uległy one redukcji (np. puch kielichowy spotykany u astrowatych) albo całkowitemu zanikowi, dając wtórnie niezróżnicowany okwiat (np. u sandałowcowatych).

Korona stanowi wewnętrzny okółek okwiatu i zazwyczaj to ona pełni funkcję powabni (przywabiania zapylaczy). Tworzące ją płatki podobnie jak działki kielicha mogą ulegać zrośnięciu, czasem tworząc tzw. rurkę kwiatową. U wielu rodzin w trakcie ewolucji korona uległa znacznej modyfikacji warunkującej specyficzność interakcji kwiatów z zapylaczami (np. jasnotowate).

Androecjum (pręcikowie)

W skład androecjum wchodzi pręciki, stanowiące męską część kwiatu. Ich budowa jest stosunkowo jednorodna i zazwyczaj ogranicza się do czterech woreczków pyłkowych tworzących dwa pylniki, które konektywą połączone są z nitką pręcika. Zmienne bywają natomiast ich położenie, orientacja i liczba wewnątrz kwiatu. U większości roślin mamy do czynienia z dwoma okółkami pręcików, których liczba często zależy od symetrii kwiatu i jest jej wielokrotnością (np. dziesięć w kwiatach pentamerycznych, osiem w tetramerycznych), ale redukcja do pojedynczego okółka zachodziła wielokrotnie w trakcie ewolucji okrytonasiennych. Czasami spotyka się też kwiaty (zarówno te spiralne jak i zróżnicowane na okółki) z bardzo licznymi pręcikami lub ich niestałą liczbą. Zarówno pylniki jak i nitki pręcików mogą ulegać zrośnięciu (np. u astrowatych). Te drugie często przyrastają także do płatków korony w kwiatach rurkowatych.

W kwiatach wielu roślin znaleźć można staminodia, definiowane jako sterylne pręciki. Stosunkowo rzadko zachowują one pylniki ulegając redukcji do samej nitki pręcikowej. W niektórych przypadkach jednak utrata pierwotnej pręcików wiązała się z ich przekształceniem w nowe struktury, takie jak osmofory (gruczoły produkujące związki lotne), nektaria, albo nawet powabnię.

Gynoecjum (słupkowie)

Gynoecjum stanowi żeńską część kwiatu i tworzone jest przez pojedynczy słupek lub ich większą liczbę, które ułożone są spiralnie albo okółkowo. Słupki są zazwyczaj spłaszczone grzbietobrzusznie i posiadają wyraźnie wyodrębnione żebro główne, a w ich wnętrzu znajdują się zalążnie lub pojedyncza zalążnia, przymocowane do ściany słupka za pomocą wyrostka zwanego łożyskiem.

Podstawą klasyfikacji gynoecjum jest podział na słupkowie apokarpiczne (wszystkie owocolistki pozostają wolne) i synkarpiczne (owocolistki zrastają się ze sobą). Apokarpiczność jest cechą ewolucyjnie pierwotną i na ogół wiąże się ze słabym wyodrębnieniem znamienia i szyjki słupka oraz dużą zmiennością liczby samych słupków, które często ulegają znacznemu zwielokrotnieniu, albo redukcji do pojedynczego organu. U roślin z synkarpicznym słupkiem występuje podział na trzy domeny (zalążnia, szyjka i znamię słupka), a liczba słupków jest bardziej stała (zazwyczaj od dwóch do pięciu).

Niezależnie od rozróżnienia na słupkowie apokarpiczne i synkarpiczne wyróżnić można także słupkowie górne oraz dolne. Ze słupkiem dolnym mamy do czynienia, gdy zalążnia zagłębiona jest wewnątrz dna kwiatowego (kwiat górny). Analogicznie o słupkowie górnym mówimy, gdy wyraźnie wystaje ono ponad poziom dna kwiatowego (kwiat dolny).

U niektórych roślin okrytonasiennych dochodzi do powstania tzw. słupkowie pseudomonomerycznego, kiedy spośród licznych słupków tylko pojedynczy wykształca funkcjonalną zalążnię. Pozostałe sterylne słupki określa się wtedy pistilodiami.

SYMETRIA KWIATU

Symetria kwiatu jest cechą, która podobnie jak meryzm (liczba elementów w okółku), istotnie wpływa na jego plan budowy. Najczęściej kwiaty dzieli się na:

- promieniowe (aktynomorficzne) – o „nieskończonej” liczbie osi symetrii, dostępne dla zapylaczy od każdej możliwej strony;
- grzbieciste (zygomorficzne lub monosymetryczne) – o pojedynczej osi symetrii, wymuszające na zapylaczu przyjęcie określonej pozycji w trakcie odwiedzin;
- disymetryczne – o dwóch osiach symetrii, typowe dla roślin kapustowatych (Brassicaceae) oraz niektórych makowatych (Papaveraceae);
- Asymetryczne – bez wyraźnie wyodrębnionej osi symetrii.

WZORY KWIATOWE

W celu skrótowego a jednocześnie jednoznacznego opisu morfologii kwiatu stosuje się tzw. wzory kwiatowe. Na kolejnych dwóch stornach zapisano listę symboli używanych podczas zawodów Olimpiady Biologicznej wraz z przykładami ich użycia.

Generalna zasada zapisu jest taka, że najpierw podajmy płeć kwiatów i ich symetrię. W dalszej kolejności wyszczególniamy kolejne okółki organów kwiatowych, podając ich liczbę i uwzględniając zrośnięcia się elementów w obrębie okółka i pomiędzy okółkami.

SYMETRIA

*	symetria promienista
↓	symetria grzbiecista
↻	kwiat spiralny
↔	kwiat disymetryczny
↯	kwiat asymetryczny

PŁEĆ KWIATU

ważne w przypadku kwiatów niedoskonałych oraz bardziej złożonych systemów płciowych

♂	kwiat męski
♀	kwiat żeński
♂♀	kwiat obupłciowy

ORGANY KWIATOWE

P	okwiat niezróżnicowany
K	działki kielicha
C	płatki korony
A	androecjum (pręciki)
A°	staminodia (płone pręciki)
G	gynoecjum (słupki)
G°	pistilodia (płone słupki)
<u>G</u>	załącznia górna (kwiat dolny)
<u>G</u>	załącznia dolna (kwiat górny)
[...]	zrośnięcie między okółkami organów
(...)	zrośnięcie organów wewnątrz okółka
:	wyraźne zróżnicowanie morfologiczne wewnątrz okółka
+	więcej niż jeden okółek
-	zmienna liczba elementów w okółku
∞	wiele organów wewnątrz okółka

PRZYKŁADOWE WZORY KWIATOWE

*P₃₊₃A₃₊₃G(3)
Lilium martagon L.

*K₅C₅A_∞G_∞
Ranunculus repens L.

♀ ↓ K₅C₅A₅G(2)
♂ *K₅C₅A₅
Coriandrum sativum L.

↓ K(5)[C(5)A_{4:1}]G(2)
Penstemon fruticosus (Pursch) Greene